

הנושא: מלחמת העצמאות

הנושא נלמד במסגרת יחידת הלימוד –הקמת מדינת ישראל
(בשיטת תכנית פר"ח).

אל: תלמידי כיתות י"א בחמ"ד,
מאת: בלהה גליקסברג, מפמ"ר (מפקחת-מרכזת) היסטוריה בחמ"ד

תלמידות ותלמידים יקרים - שלום רב!
במסגרת ההיערכות של משרד החינוך לשעת החירום הפוקדת אותנו, אנו מתפללים לסיומה
המהיר של תקופה זו ולבריאות כולם בעז"ה.
על מנת לסייע לכם בהכנה לקראת בחינת הבגרות בהיסטוריה בחמ"ד, לפניכם אחד הנושאים
שעליכם ללמוד לקראת הבחינה - **מלחמת העצמאות**.

נושא זה כולל שני חלקים:
-מלחמת העצמאות שלב א'
-מלחמת העצמאות שלב ב'

נושא זה מופיע בספר הלימוד 'השיבה לציון' בהוצאת מכון הר ברכה, עמודים 285-300.

להלן הסבר על אופן הלמידה:
הלמידה מחולקת לשלבים. בכל שלב תקבלו הסבר מפורט על אופן הלמידה בשלב זה – מה הוא
כולל ומה נדרש מכם על מנת ללמוד היטב ולהיות בקיאים בנושא.

שלב ראשון: עליכם לצפות בסרטון הנותן לכם סקירה על אירועי מלחמת העצמאות על ציר
הזמן.

להלן קישור: [סקירה על אירועי מלחמת העצמאות על ציר הזמן](#)

שלב שני: עליכם לקרוא את מערך הפעילות שלפניכם העוסק בשלב א' של מלחמת העצמאות
המיועד ללמידה עצמית שלכם. במידה ומתעוררות שאלות עליכם לפנות למורים להיסטוריה
שלכם.

שלב שלישי: עליכם ללמוד את הסיכום הנמצא במונח שלפניכם העוסק במלחמת העצמאות –
שלב ב':

מלחמת העצמאות - שלב ב': להלן קישור:

שימו לב! אין לבקש בקשת עריכה לדפי העבודה. דפי העבודה הם לצפייה בלבד ואי אפשר לענות עליהם במחשב. אם ברצונכם לענות על השאלות בדפי העבודה, עליכם להדפיס את הדף או להוריד אותו ולשמור במחשב שלכם (יש ללחוץ על קובץ בסרגל העליון, ואז על הורדה ולבחור word וכך תוכלו לענות).

בהצלחה רבה!

**האהה אליקסברג
מפא"ר היסטוריה בחמ"ד**

עליכם לקרוא את דברי הרקע¹ הבאים:

יום למחרת כ"ט בנובמבר 1947 פורצת **מלחמת העצמאות** - המלחמה הארוכה ביותר בתולדות ישראל שגבתה את חייהם של כ-6000 חיילים ואזרחים יהודים.

מטרת ערביי א"י ומדינות ערב הייתה לא לאפשר לתוכנית החלוקה של האו"ם להתממש, ואילו מטרת היישוב היהודי הייתה לנצל את ההזדמנות ההיסטורית שהוענקה באו"ם ולהכריז על הקמת מדינה יהודית בא"י על פי הגבולות שנקבעו בהצעת החלוקה של האו"ם.

השלב הראשון של מלחמת העצמאות התחיל יום למחרת החלטת החלוקה של האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947 ונמשך עד ה' באייר תש"ח (14.5.48).

בשלב זה הבריטים עדיין שולטים בארץ, אך הם מתמקדים בפינוי הצפוי שלהם מארץ ישראל וממעטים להתערב בלחימה שבין היהודים לערבים.

במשך חמישה וחצי חודשים אלו ניהלו המחנות של היישוב היהודי בארץ ישראל מלחמה כנגד כנופיות של ערביי ארץ ישראל. הלחימה באה לידי ביטוי בערים המעורבות, ביישובים המבודדים, בדרכים ובמצור שהוטל על העיר ירושלים. יש המכנים תקופה זו "המלחמה הפנימית" בשל העובדה שהשתתפו בה יהודים וערבים שחיו תחת השלטון הבריטי בא"י (אם כי בתקופה זו כבר הגיעו מתנדבים ממדינות ערב לסייע לערביי א"י להילחם ביישוב היהודי).

בשלב זה צבאות ערב עדיין לא פלשו לארץ ישראל בשל העובדה שהבריטים עדיין שולטים בה, והעלייה היהודית עדיין מוגבלת בגלל גזרות הספר הלבן השלישי.

תקופה זו הסתיימה ביום עזיבת הבריטים את הארץ - ה' באייר תש"ח.

דוד בן גוריון הכריז על הקמת מדינה יהודית - מהלך שאפשר עלייה יהודית רחבה ורכישת נשק בצורה חוקית, ואילו, מדינות ערב פלשו למדינה הצעירה במטרה להשמידה.

לשלב "המלחמה הפנימית" שני חלקים:

חלק א' - נובמבר 1947 - מרץ 1948 - חודשים שבהם היוזמה ההתקפית הייתה בידי ערביי א"י. היישוב היהודי עסק בעיקר בהתגוננות והתמגנות.

חלק ב' - אפריל 1948 - 14 במאי 1948 - חודש וחצי בהם היישוב היהודי נטל את היוזמה ההתקפית לידי ו הצליח לנצח את ערביי א"י במערכות השונות.

בשיעורים אלו נעסוק גם בשבוע האחרון של שלב "המלחמה הפנימית" - **שבוע של התלבטות קשה בקרב הנהגת היישוב היהודי - האם להכריז על הקמת המדינה או שמא לחכות עם ההכרזה?** התלבטות שהסתיימה בהכרעה גורלית - להכריז.

¹ מבוסס על ספר הלימוד 'השיבה לציון' עמודים 285-300 בהוצאת מכון הר ברכה.

מבנה המערך שלפניכם:

במערך זה חמש חוליות המפורטות להלן:

חוליה ראשונה - פרוץ המלחמה, מערך הכוחות ושיירת יחיעם

חוליה שנייה - השיירות לירושלים בעת המצור על העיר

חוליה שלישית - המעבר להתקפה - תכנית ד'

חוליה רביעית - גוש עציון

חוליה חמישית - ההצבעה על הכרזת המדינה

חוליה ראשונה:

פרוץ המלחמה בין ערביי ארץ ישראל ליישוב היהודי – מערך הכוחות ושיירת יחיעם

בחוליה הראשונה תצפו בסרטון ערוך על 'שיירת יחיעם – שחזור הקרב'.
 סך כל הקטעים הערוכים הוא - 20:4 דקות.
 בסרטון הערוך תיפגשו עם סיפור הקרב של שיירת יחיעם כסיפור המייצג את תופעת חסימת הכבישים והניסיון של השיירות לפרוץ את הדרכים החסומות.
 בסרטון המשלב עדות ראשונית וקטעי שחזור תלמדו על המניע ליציאתה של שיירת יחיעם, על הכוחות הלוחמים, על החשיבות האסטרטגית בשמירה על הגליל וכן על האמונה בצדקת הדרך שהנחתה את הלוחמים ואת תושבי הגליל.
 לאחר הצפייה בסרטון עליכם לענות על דף-צפייה.

שלב 1:

-להלן קישור לקטעים ערוכים מהסרט [שיירת יחיעם שחזור הקרב](#). יש ללחוץ על הקישור.

שלב 2:

-לפניכם קישור לדף צפייה. בדף יש שאלות על הסרטון. עליכם לענות על השאלות.

קישור לדף צפייה על הסרטון - שיירת יחיעם

שימו לב! אין לבקש בקשת עריכה לדף העבודה. דפי העבודה הם לצפייה בלבד ואי אפשר לענות עליהם במחשב. אם ברצונכם לענות על השאלות בדף העבודה, עליכם להדפיס את הדף או להוריד אותו ולשמור במחשב שלכם (יש ללחוץ על קובץ בסרגל העליון, ואז על הורדה ולבחור word וכך תוכלו לענות).

שלב 3:

עליכם ללמוד על מערך הכוחות הלוחמים בארץ.
לשימושכם - להלן טבלה המסכמת את הנושא.

השלב הראשון של המלחמה

באופן רשמי, הבריטים נדרשו להתפנות מארץ ישראל עד ל-1 באוגוסט 1948 (כ"ה בתמוז בתש"ח), אולם הם החליטו להקדים ולסיים את המנדט בשעת חצות בלילה שבין 14 ל-15 במאי 1948, ו' באייר תש"ח ולהתפנות מהארץ עד לשעה זו. הנציב העליון וכל מוסדות המנדט וחייליו אכן עזבו בתאריך זה את הארץ.²

מי היו הכוחות הלוחמים?

הכוח היהודי	הכוח הערבי	
ארגון "ההגנה" מנה כ- 50,000 איש, אך למעשה רק הפלמ"ח וחלק מאנשי חיל-השדה היוו כוח צבאי מאומן שניתן להפעלה מיידית במשימות שונות. כ-80% מאנשי ה"הגנה" היו אנשי מגן מקומיים שאומנו להחזיק בעמדות הגנה. האצ"ל מנה כ- 4000 איש. הלח"י מנה כ- 800 איש.	הכוח הערבי היה מפוצל בין הנהגות שונות, אם כי רשמית ערביי ארץ ישראל היו מאורגנים תחת ה"ועד הערבי העליון". הכוחות הלוחמים העיקריים היו: פלסטינים מקומיים שפעלו במסגרת של כנופיות לוחמות. הכנופיות מנו כ- 10,000 איש. "צבא ההצלה" - יחידות מתנדבים לוחמות שהגיעו מכל ארצות ערב כדי להילחם ביישוב היהודי. צבא ההצלה מנה כ- 5,000 לוחמים.	הכוח הלוחם
לאנשי היישוב היהודי הייתה מוטיבציה אדירה להתגייס למאבק. ליהודים הייתה מנהיגות ברורה ורוב אנשי היישוב קיבלו את מרותה.	לכוח הערבי הייתה יכולת לרכז כוחות להתקפה נקודתית. לכוח הערבי היה עורף גיאוגרפי: מדינות ערב השכנות סיפקו לו נשק ולוחמים.	היתרונות

² נותרה מובלעת קטנה באזור חיפה שבה נותרו חיילים בריטיים עד ליוני 1948.

ליישוב היהודי היה גרעין של צבא עם ניסיון צבאי ופיקודי. ליישוב היהודי היה מערך ארגוני מפותח יחסית בשל ההכנות הרבות שנעשו בתקופת המנדט לקראת הקמת מדינה עצמאית. במערך זה היו מערכות חינוך, בריאות, גביית כספים וכדומה.	הכוח הערבי נהנה מחופש תנועה רב, והכפרים הערביים היו פזורים לאורך צירים רבים וחשובים בא"י. האוכלוסייה הערבית (לוחמים ואזרחים) מנתה כ- 1,300,000 נפש.	
הערבים שלטו ברוב עורקי התחבורה, והערבים המרכזיות היהודיות היו בטווח האש שלהם. לא היה רצף טריטוריאלי, ויישובים יהודיים רבים היו מנותקים או בסכנת ניתוק. נמלי האוויר והים היו חסומים בפני הבאת נשק וסיוע אחר. האוכלוסייה היהודית (לוחמים ואזרחים) מנתה כ- 600,000 נפש.	החברה הערבית לא הייתה מגובשת. המנהיגות של הערבים הייתה מפוצלת וחסרת יכולת לאכוף את סמכותה על האוכלוסייה הערבית. ללוחמים הערבים לא היה ניסיון צבאי.	נקודות החולשה

חוליה שנייה: הדרך לירושלים

בחוליה השנייה תיחשפו למציאות החיים הקשה שאותה חוו תושבי ירושלים בתקופה הראשונה של מלחמת העצמאות, לקשיים בפריצת הדרך לירושלים ולניסיונות הרבים לפרוץ את המצור על העיר.

שלב 1:

עליכם לצפות בקטע הבא: [השיר 'קרב הראל' בביצוע שלישיית גשר הירקון](#)

לאחר שתצפו בשיר, עליכם לענות על השאלות בדף העבודה הנמצא בקישור הבא שלפניכם:

[קרב הראל - מילות השיר, דף עבודה ומפה](#)

שימו לב! אין לבקש בקשת עריכה לדף העבודה. דפי העבודה הם לצפייה בלבד ואי אפשר לענות עליהם במחשב. אם ברצונכם לענות על השאלות בדף העבודה, עליכם להדפיס את הדף או להוריד אותו ולשמור במחשב שלכם (יש ללחוץ על קובץ בסרגל העליון, ואז על הורדה ולבחור word וכך תוכלו לענות).

בשיר על קרב הראל ראיתם כי הכותב מפרט את שמות המקומות שבהם התרחשו הקרבות וכן את הקשיים הרבים שהתלוו לקרבות אלו כגון, ההרוגים הרבים וכישלון השיירות. אך יחד עם זאת המסר המרכזי של השיר החוזר מספר פעמים הוא האמירה "אנו עוד נשוב". מסר זה יחד עם הלחן הקצבי של השיר מקרין אווירה חיובית/אווירת תקווה. הלוחמים במלחמת העצמאות היו חדורים בתודעת שליחות גדולה ובהכרה כי הם נלחמים על המשך קיומו של העם היהודי ועל מימוש זכותו על ארץ ישראל.

חוליה שלישית: המעבר להתקפה-תכנית ד'

בחוליה השלישית תיחשפו להחלטה שהתקבלה ביישוב היהודי לשנות את שיטת הלחימה בחודש אפריל 1948 וזאת לאור הקשיים הרבים שחווה היישוב היהודי בחמשת החודשים הראשונים של מלחמת העצמאות ובכישלון שיטת השיירות.

תכירו את עיקרי תכנית ד' ואת הישגיה תוך דגש על המאמץ המיוחד לפתוח את ציר הדרך לירושלים במבצע נחשון.

שלב 1:

נא קראו רקע היסטורי קצר:

חודש מרץ 1948 היה חודש קשה עבור היישוב אשר עמד בסכנה קיומית לקראת עזיבת הבריטים את הארץ במאי שנה זו. היישוב היהודי נחל כישלונות רבים הן בתחום הביטחוני- הכישלון הצבאי של שיטת השיירות, והן בתחום המדיני- בו נסוגה ארה"ב מתמיכתה מתוכנית החלוקה נוכח האלימות והפגיעות הקשות שספג היישוב היהודי. נוכח זה הבין היישוב כי עליו ליצור שינוי אסטרטגי מהותי.

עליכם לצפות בקטעים ערוכים מהסרט "תקומה פרק 2 – מלחמת תש"ח והכרזת המדינה" (29: 4 דקות).

להלן הקישור - [תקומה פרק 2 - סרטון ערוך](#)

שלב 2:

לפניכם קישור [לדף העבודה](#) שתמלאו בעקבות הצפייה בסרטון.

שימו לב! אין לבקש בקשת עריכה לדף העבודה. דפי העבודה הם לצפייה בלבד ואי אפשר לענות עליהם במחשב. אם ברצונכם לענות על השאלות בדף העבודה, עליכם להדפיס את הדף או להוריד אותו ולשמור במחשב שלכם (יש ללחוץ על קובץ בסרגל העליון, ואז על הורדה ולבחור word וכך תוכלו לענות).

שלב 3:

משימת מפה:

לפניכם שתי מפות. האחת מתארת את המצב בארץ לפני תכנית ד'. המפה השנייה מתארת את המצב לאחר יישום תכנית ד': המפות.

להלן המטלה:

עליכם לסמן את הישגי תכנית ד', כפי שניתן ללמוד מן המפות.

שלב 4:

מבצע נחשון - כחלק מתוכנית ד' החליטה הנהגת היישוב לצאת למבצע לפריצת הדרך המובילה לירושלים ולחידוש אספקת המזון והציוד הנדרש לתושבי העיר היהודים והסרת המצור מעל העיר. השם שנבחר למבצע הוא "מבצע נחשון"³.

מבצע נחשון, שהחל ב-3 באפריל 1948 ונמשך עד 16 באפריל סימן גם הוא מעבר מהגנה פאסיבית למתקפה יזומה. במבצע השתתפו כ-1,500 חברי "הגנה" שכבשו את הכפרים הערבים והמרחבים ששולטים על הדרך לירושלים ובכך אפשרו לשיירות גדולות, עמוסות אספקה ותחמושת, להגיע לעיר ולהסיר מעליה את סכנת המצור. אך ההצלחה הייתה זמנית. כעבור מספר ימים שוב נחסמה הדרך המובילה לירושלים.

שאלות לחשיבה:

- מה דעתכם על החלטתו של דוד בן גוריון לדלל חזיתות אחרות מנשק ולוחמים על מנת לפרוץ את הדרך לירושלים? נמקו את דעתכם.
- להערכתכם, איזה שיקול הנחה את בן גוריון?
- לו הייתם מפקדי המבצע, האם זהו השיקול שהיה מנחה אתכם? נמקו את החלטתכם.

חוליה רביעית: גוש עציון

יש לקרוא את דברי הרקע:

הקרב על גוש עציון החל בראשית מלחמת העצמאות, מיד עם ההכרזה על תכנית החלוקה-בכ"ט בנובמבר 1947 והסתיים ב-14 במאי 1948 יום. במועד זה נפל גוש עציון כולו בידי כוחות הלגיון הערבי, אשר נעזר בכוחות ערביים מקומיים. שיאו של הקרב היה ב-13 במאי 1948 בקרב על קיבוץ כפר עציון שבו נהרגו 127 מתושבי הקיבוץ ומגיניו

³ על שם נחשון בן עמינדב, הראשון לקפוץ לים סוף, ששמו הפך מזוהה עם מעשה אמיץ, חלוצי וראשוני (נחשוני). בנוסף, המבצע נקרא על שם נחום שושני, שכיניו "הגנה" היה 'נחשון', שנהרג מספר ימים קודם לכן בקרב שהתרחש בדרך לירושלים.

אשר עמדו ימים רבים תחת מצור חלקי והתקפות כבדות, ולבסוף, לאחר שאיבדו לוחמים ונשק רב, לא נותר להם אלא להיכנע.

רבים מהם נטבחו, לאחר שנכנעו, על ידי ערביי האזור. בקרבות גוש עציון נהרגו 242 חברים ולוחמים ישראלים. בקרב האחרון על גוש עציון היה מספר הלוחמות הגבוה ביותר שנפלו בקרב אחד בכל תולדות מערכות ישראל. בקרב זה נפלו 22 לוחמות, מהן 20 בנות הקיבוץ הדתי. בתום הקרב נלקחו בשבי הירדני 86 מלוחמות הגוש והן שוחררו שישה ימים בלבד לאחר לקיחתן בשבי (כ"ח באייר, 6/6/48). רוב לוחמות גוש עציון מצאו את מותן בפיצוץ בניין המנזר. הן נקברו מתחת להריסות והובאו לקבורה עם שאר הרוגי הקרב האחרון בקבר אחים בהר הרצל. רוב הנופלות בקרב האחרון היו ניצולות שואה, חלקן נצר אחרון למשפחתן. אחת מהן, צפורה רוזנפלד, הייתה אם לפעוט שהחליטה שלא להתפנות עם האימהות והתינוקות מגוש עציון לירושלים⁴.

שלב 1 :

עליכם לצפות בקדימון⁵ מתוך החיזיון האור-קולי – מכתבים מהמלחמה (בית ספר שדה כפר-עציון) להלן [הקישור](#).

–חשבו עם עצמכם :

אילו רגשות עלו בכם תוך כדי הצפייה?
נסו לחשוב מה גרם לרגשות אלו?
האם ישנם דברים המסקרנים אתכם לראות/לדעת בעקבות הצפייה בקדימון?

שלב 2

לפניכם קישור ל[דף עבודה - טריילר גוש עציון](#) שעליכם למלא בעקבות הצפייה. שימו לב! אין לבקש בקשת עריכה לדף העבודה. דפי העבודה הם לצפייה בלבד ואי אפשר לענות עליהם במחשב. אם ברצונכם לענות על השאלות בדף העבודה, עליכם להדפיס את הדף או להוריד אותו ולשמור במחשב שלכם (יש ללחוץ על קובץ בסרגל העליון, ואז על הורדה ולבחור word וכך תוכלו לענות).

שלב 3 :

עליכם לצפות בכתבה המצולמת ששודרה ב'כאן' : [יתומי גוש עציון](#) הקטע מספר את סיפורו של יוסי רון (עד דקה 40: 3).

שלב 4 :

ענו במחברתכם :

- ספרו בלשונכם את הסיפור ההיסטורי הנלמד מהכתבה.
- מה ניתן ללמוד מהכתבה על אופי ההתיישבות בגוש עציון?

⁴ להרחבה: [ציפורה רוזנפלד - סיפורה של גיבורה](#)

⁵ קדימון (טריילר)- חיזיון אור-קולי – מכתבים מהמלחמה (בית ספר שדה כפר-עציון) :

טריילר הוא סרטון המופץ לפני צאת הסרט המלא. מטרתו לא לספר את הסיפור כולו אלא לתת 'טעימה' שבעקבותיה הצופה יכיר באופן כללי את נושא הסרט אך לא את העלילה כולה. הכוונה היא לחבר את הצופה לדמויות ולסיפור המסגרת על מנת לעורר אצלו עניין וציפייה לראות את הסרט המלא.

- מדוע לדעתכם אמו של יוסי רצתה להישאר בגוש עציון?
- לאיזה אירוע היסטורי רומזת אמו של יוסי בקטעים המשולבים בכתבה? כיצד רמיזה זו מאפיינת את אופי הלוחמים?
- מהם הערכים העולים מדמות הלוחמת בגוש עציון?

חוליה חמישית - ההצבעה על הכרזת המדינה

בחוליה זו תיחשפו לדילמה הרת הגורל בנוגע לעיתוי ההכרזה על הקמת מדינת ישראל ולמעמד המרגש שבה הוקראה מגילת העצמאות.

שלב 1:

עליכם לקרוא את דברי הרקע:

במקביל למלחמה המתנהלת בין לוחמי המחתרות לכנופיות הערביות, מתארגנים הבריטים לפינויים הסופי מארץ ישראל. גם הנהגת היישוב היהודי מתכוננת ליום זה. ברור לה שברגע עזיבת הבריטים יעמוד היישוב אל מול מבחן קשה ביותר. בשבוע האחרון לשלטון המנדט הבריטי התכנסה ישיבה במנהלת העם. על הפרק עמדה שאלה הרת גורל: **האם יש להכריז על הקמת המדינה ביום עזיבת הבריטים את ארץ ישראל?**

שלב 2:

עליכם לצפות ב**סרטון** מתוך הסדרה "הכל אנשים" המתאר את שליחותו של משה שרת, ראש המחלקה המדינית בסוכנות היהודית, לארה"ב ואת ישיבת מנהלת העם.

ולאחר מכן לענות על השאלות ב**דף עבודה**.

שימו לב! אין לבקש בקשת עריכה לדף העבודה. דפי העבודה הם לצפייה בלבד ואי אפשר לענות עליהם במחשב. אם ברצונכם לענות על השאלות בדף העבודה, עליכם להדפיס את הדף או להוריד אותו ולשמור במחשב שלכם (יש ללחוץ על קובץ בסרגל העליון, ואז על הורדה ולבחור word וכך תוכלו לענות).

-

שלב 3:

כפי שראינו, ההחלטה במנהלת העם הייתה להכריז על הקמת מדינה יהודית עם סיום המנדט הבריטי בארץ.

עליכם לצפות ב**סרטון** שמסכם את נושא הכרזת המדינה והתלמידים ולענות על השאלות ב**דף עבודה - הכרזת המדינה**.

שימו לב! אין לבקש בקשת עריכה לדף העבודה. דפי העבודה הם לצפייה בלבד ואי אפשר לענות עליהם במחשב. אם ברצונכם לענות על השאלות בדף העבודה, עליכם להדפיס את הדף או להוריד אותו ולשמור במחשב שלכם (יש ללחוץ על קובץ בסרגל העליון, ואז על הורדה ולבחור word וכך תוכלו לענות).

תלמידים יקרים,

שימו לב! עדיין לא סיימתם את הנושא.

עליכם לחזור לעמוד 2 וללמוד את המונח 'מלחמת העצמאות' – שלב ב'.

בהצלחה רבה!